

מעשה שבת של ישראל

**עד כה עסקנו במלאכות שעשה הנכרי בשבת.
בשיעור זה נעסוק בישראל שחילל שבת.**

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לג עמוד ב

תניא: גנב וטבח בשבת, גנב וטבח לעבודת כוכבים, גנב שור הנסקל וטבחו - משלם תשלומי ארבעה וחמשה, דברי רבי מאיר, וחכמים פוטרין.

בדרך כלל גנב נקנס ומשלם כפל. אבל מי שגנב וטבח או מכר נקנס כפל כפליים. נאמר בתורה "כי יגנוב איש שור או שה וטבח או מכרו - חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (שמות כ"א ל"ז). לפי רוב התנאים, החיוב בקנס מוגדל זה על הטביחה יחול רק אם השחיטה היא שחיטה ראויה (שחיטה שמכשירה את הבהמה באכילה). יש לברר אם שחיטה בשבת היא שחיטה ראויה? הגמרא מציעה שדבר זה תלוי במחלוקת תנאים אם מותר ליהנות מחילול שבת -

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לד עמוד א

שחיטת שבת שחיטה ראויה היא, דתנן: השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שמתחייב בנפשו - שחיטתו כשרה! סבר לה כר' יוחנן הסנדלר; דתניא: המבשל בשבת, בשוגג - לא יאכל, במזיד - לא יאכל, דברי ר"מ: ר' יהודה אומר: בשוגג - לא יאכל למוצאי שבת, במזיד - לא יאכל עולמית; רבי יוחנן הסנדלר אומר: בשוגג - לא יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

חברותא כתובות דף לד עמוד א

אלא שחיטת שבת שטבח השליח - למה פטרו חכמים, והרי שחיטה ראויה היא!! דהכי תנן: השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שהוא מתחייב בנפשו [מיתה בשבת וקרת ביום הכפורים], שחיטתו כשרה היא, והבשר מותר באכילה! ומשינן: סבר לה - רבי שמעון - כרבי יוחנן הסנדלר, האוסר לאכול "מעשה שבת" דהיינו שנעשה באיסור שבת במזיד. דתניא: המבשל בשבת: אם בישל בשוגג - לא יאכל את התבשיל אפילו המבשל ואפילו בשבת. ואם בישל במזיד - הרי המבשל עצמו לא יאכל את התבשיל לעולם, אבל אחרים אוכלים אותו. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אם בישל בשוגג, לא יאכל אותו המבשל מיד אלא יאכל את התבשיל למוצאי שבת, כשיעבור זמן 'בכדי שיעשו'. דהיינו שיעבור זמן שהיה אפשר לבשלו אילו לא היה מבשלו בשבת, ומשום שרבי יהודה קונס שוגג אטו מזיד, [אבל אחרים אוכלים אותו מיד]. ואם בישל במזיד, הרי זה לא יאכל המבשל עולמית, אבל אחרים אוכלים. רבי יוחנן הסנדלר אומר: אם בישל בשוגג, הרי התבשיל יאכל למוצאי שבת לאחרים בלבד, ולא לו שעבר ובישל. ואם בישל במזיד, הרי התבשיל לא יאכל עולמית, לא לו שעבר ובישל, ולא לאחרים ישראלים, אבל מוכרו ונותנו לגוי. נמצא, כי לפי דעתו של רבי יוחנן הסנדלר, הטובח בשבת במזיד אין שחיטתו ראויה להתיר את הבהמה באכילה. שהרי לדעתו אסורה היא לכל העולם. וכדעתו של רבי יוחנן הסנדלר כן דעתם של חכמים הפוטרם מארבעה וחמשה על שור שנטבח בשבת.

נחלקו תנאים אם מותר לאכול אוכל ישראל בישראל בשבת. מצאנו שלוש דעות בדברי התנאים, ויש לחדד את ההבדלים בין הדעות -

לדעת רבי מאיר אם בישל בשוגג - מותר לאכול, אם בישל במזיד - אסור לאכול.

לדעת רבי יהודה אם בישל בשוגג, האוכל מותר באכילה רק במוצאי שבת, אם בישל במזיד - האוכל נאסר לעולם.

לדעת רבי יוחנן הסנדלר בשוגג - אחרים יכולים לאכול במוצאי שבת, במזיד האוכל נאסר לכולם, לעולם.

לפני שנמשיך בגמרא, עלינו להבין טוב יותר את שיטות התנאים.

דברי רבי יוחנן הסנדלר ברורים. בשוגג - בשבת עצמה אסור לכולם, במוצאי שבת מותר לאחרים ולא לא. במזיד - אסור לכולם, לעולם.

אך מהי דעת רבי מאיר ורבי יהודה?

תוספות מסכת כתובות דף לד עמוד א

המבשל בשבת בשוגג יאכל - פירוש בו ביום ואפילו הוא, כדמוכח בפי' כירה (שבת לח). דבעו מרבי חייא בר אבא שחך קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת כו' עד המבשל בשבת כו' בשוגג יאכל ולאותו שבת קא בעי התם אי אסיר גזרה שלא יאמר שוכח אני.

במזיד לא יאכל – פירוש, בין הוא בין אחרים בו ביום אבל במוצאי שבת לדידיה נמי שרי, דהא בפי קמא דחולין (דף טו. ושם) אההיא מתניי דהשוחט בשבת וביה"כ אף על פי שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה פריך ונוקמא במזיד ורי מאיר ומשני לא סלקא דעתין דקתני שבת דומיא דיה"כ מה יה"כ לא שנא שוגג ולי"ש מזיד והשתא אי לאחרים שרי בו ביום לפרוך ממזיד גופיה מה יה"כ לא שנא לו ולא שנא לאחרים כו' ואי לדידיה אסור אף למוצאי שבת הוה ליה למימר שחיטתו כשרה קתני ל"ש לו לא שנא לאחרים כדקאמר התם על ר' יוחנן הסנדלר ועוד דא"כ היינו מזיד דר' יהודה כמו שאפרש ומדאצטריך לרבי יהודה לאפוקי מזיד במילתיה משמע דפליג נמי אמזיד.

(כאן תוספות עוברים לדעת רבי יהודה -)

בשוגג יאכל במוצאי שבת - שוגג דר' יהודה הוי כמו שפירשתי מזיד דר"מ דהא מוקי התם מתניי דהשוחט בשבת כוותיה.

במזיד לא יאכל עולמית - הוא אבל אחרים אוכלים דאי אחרים נמי לא יאכלו עולמית היינו מזיד דרבי יוחנן הסנדלר כללא דמילתא מזיד דרבי מאיר שוגג דרבי יהודה מזיד דרבי יהודה שוגג דרבי יוחנן הסנדלר.

בעלי התוספות מסבירים -

לפי רבי מאיר - בישל בשוגג - מותר לכולם לאכול. במזיד - אסור לכולם עד מוצאי שבת.

לפי רבי יהודה - בשוגג - אסור לכולם עד מוצאי שבת. במזיד - אסור לו לעולם, ולאחרים מותר במוצ"ש.

לפי רבי יוחנן הסנדלר - בשוגג - מותר במוצאי שבת לאחרים בלבד. מזיד - אסור לכולם לעולם.

ליתר בהירות נסכם בטבלה את מחלוקת התנאים לפי בעלי התוספות -

	בישל בשוגג	בישל במזיד
רבי מאיר	מותר לכולם לאכול מיד	אסור לכולם עד מוצאי שבת. אחרי שבת - מותר לכולם
רבי יהודה	אסור לכולם עד מוצאי שבת. אחרי שבת - מותר לכולם	לו - אסור לעולם, לאחרים - אסור באותה שבת, ומותר במוצאי שבת
רבי יוחנן הסנדלר	לו - אסור לעולם, לאחרים - אסור באותה שבת, ומותר במוצאי שבת	אסור לכולם לעולם

❖ הרחבות - שיטת רש"י במחלוקת התנאים

נמשיך בלימוד הגמרא -

הגמרא הציעה שהתנאים הסוברים שהשוחט בשבת לא יהיה חייב בארבעה וחמישה פוסקים כרבי יוחנן הסנדלר, מכיוון שמדבריו עולה איסור מוחלט לאכול את מה שהתבשל, וככל הנראה גם את מה שנשחט, בשבת. התנאים האחרים אמנם אוסרים את האכילה של מה שהתבשל בשבת, אך מכיוון שהאיסור אינו מוחלט, אי אפשר לומר שהשחיטה איננה ראויה.

הגמרא ממשיכה ומבררת את דעת רבי יוחנן הסנדלר -

מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר? כדדריש ר' חייא אפיתחא דבי נשיאה: ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם - מה קודש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה. אי מה קודש אסור בהנאה, אף מעשה שבת אסור בהנאה? ת"ל: לכם, שלכם היא. יכול אפילו בשוגג? ת"ל: מחלליה מות יומת, במזיד אמרתי לך ולא בשוגג. פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: מעשה שבת דאורייתא, וחד אמר: דרבנן. מאן דאמר דאורייתא, כדאמרן; מאן דאמר דרבנן, אמר קרא: קדש היא, היא קודש ואין מעשיה קודש. ולמאן דאמר דרבנן, מאי טעמייהו דרבנן דפטרין? כי קא פטרי רבנן - אשאר.

חברותא כתובות דף לד עמוד א

מפרשת הגמרא: מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר, הסובר שמעשה שבת אסור באכילה? כדדריש רבי חייא אפיתחא דבי נשיאה [כפי שדרש רבי חייא על פתחו של בית הנשיא]: כתוב בתורה: "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם", ולפיכך קראו הכתוב "קודש" כדי ללמד: מה קודש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה. שמא תאמר: אי מה קודש אסור בהנאה, אף מעשה שבת אסור בהנאה. לפיכך תלמוד לומר: "כי קודש היא לכם", ו"לכם" משמע, שלכם היא ליהנות ממנו. יכול אפילו אם בישל בשוגג שלא ידע שהיום שבת, היא אסור באכילה כמו קודש בין לו ובין לאחרים. תלמוד לומר: "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם מחלליה מות יומת", הרי שדיבר הכתוב במי שהזיד, ומלמד הכתוב: במזיד הוא שאמרתי לך שיהא מעשה שבת קודש, ולא בשוגג. פליגי בה - בביאור שיטתו של רבי יוחנן הסנדלר - רב אחא ורבינא! וחד מהם אמר: מעשה שבת הרי הוא

אסור מדאורייתא. וחד מהם אמר: מעשה שבת אינו אסור אלא מדרבנן. ומפרשת הגמרא את טעמו של כל אחד ואחד: מאן דאמר שמעשה שבת הרי הוא אסור מדאורייתא לרבי יוחנן הסנדלר, טעמו הוא כדאמרן, שהוא נלמד מן הכתוב "קודש היא לכם". ומאן דאמר שמעשה שבת אינו אסור אלא מדרבנן, טעמו הוא: כי אמר קרא: "קדש היא". מלמד הכתוב שאמר "היא": היא השבת קודש ואין מעשיה קודש, וחכמים הם שאסרו מעשה שבת. ומקשה הגמרא: ולמאן דאמר שאפילו לרבי יוחנן הסנדלר אין מעשה שבת אסור אלא מדרבנן, הרי שוב תיקשי: מאי טעמייהו דרבנן דפטרי מארבעה וחמשה כשטבח בשבת? והרי מן התורה שחיטה ראויה היא, ומן הדין הוא שיתחייב ארבעה וחמשה!! ומשנינן: אכן לא פטרו חכמים את הטובח בשבת על ידי אחר, וכי קא פטרי רבנן בברייתא רק אשארא, על שאר הנזכרים בברייתא

רש"י מסכת כתובות דף לד עמוד א

מ"ט דר' יוחנן הסנדלר - דאמר מעשה שבת אסורין באכילה. יכול אפילו בשוגג - תאסר באכילה אם שגג בבישול שלא ידע שהוא שבת. מחלליה וגו' - היכא דאיכא חיוב מיתה אסירי באכילה כי קודש. במזיד אמרתי - שהוא אסור כקודש דהא גבי חיוב מיתה כתיב ולא בשוגג. מעשה שבת - במזיד אסורין מן התורה באכילה לר' יוחנן הסנדלר. מ"ט דרבנן - דפליגי אדרבי מאיר ופטרי מקנס ארבעה וחמשה הואיל ובטובח על ידי אחר אוקימתא הא שחיטה ראויה היא מדאורייתא. אשארא - אעבודת כוכבים ואשור הנסקל.

הגמרא הביאה מחלוקת אם רבי יוחנן הסנדלר סבר שאיסור אכילת מה שבושל או נשחט בשבת הוא מדאורייתא או לא. לפי הדעה שזהו איסור דאורייתא, יהיה נכון לומר שהשחיטה אינה ראויה, ולפטור מארבעה וחמישה. לפי הדעה שהאיסור הוא מדרבנן, השחיטה מצד עצמה – ראויה, אלא שחז"ל גזרו לא לאכול. לכן אין הצדקה לפטור מארבעה וחמישה. לדעה זו צריך לומר שהברייתא לא התכוונה לפטור את השוחט בשבת מארבעה וחמישה. (הגמרא מבחינה בין אכילת האוכל לבין הנאה ממנו. בהרחבות הוגדרו הגבולות של ההנאה המותרת ממעשה שבת. לצורך השיעור כל הנאה רגילה אסורה כאכילה)

❖ הרחבות – האם מותר ליהנות ממעשה שבת הנאה שאינה הנאת אכילה?

הריף כתב דבר מפתיע –

רי"ף מסכת שבת דף יז עמוד א

קיימא לן דבכל התורה כולה רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל, ושמע מינה דליתא לדרכי יוחנן הסנדלר הלכך הלכה כרבי יהודה דאמר המבשל בשבת בשוגג יאכל למוצאי שבת בין לו בין לאחרים במזיד יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו

הריף אומר שמכיוון שיש לפסוק שרבי יוחנן הסנדלר סובר שהאיסור הוא מדרבנן, יש להכריע כרבי יהודה. על פניו אמירה זו נשמעת משונה. למה זה שרבי יוחנן הסנדלר אסר מדרבנן יוביל למסקנה שהלכה כרבי יהודה? הרשב"א ביאר את הדברים –

חידושי הרשב"א מסכת כתובות דף לד עמוד א

ה"ק כיון דקיי"ל כרבינא לקולא דאמר מעשה שבת דרבנן אפילו לר' יוחנן הסנדלר הוה ליה של סופרים וקיי"ל בשל סופרים הלך אחר המיקל.

אילו היינו פוסקים שאיסורו של רבי יוחנן הסנדלר הוא איסור דאורייתא, יתכן והיינו חוששים לדבריו. מכיוון שאנו פוסקים שרבי יוחנן הסנדלר אסר רק מדרבנן, אנו שבים לכללים הרגילים ופוסקים כרבי יהודה.

❖ הרחבות – ביאורים נוסף בדברי הריף

אך לעיני הראשונים עמדה גם סוגיה אחרת –

תלמוד בבלי מסכת חולין דף טו עמוד א

אמר רב חנן בר אמי: כי מורי להו רב לתלמידיה - מורי להו כר' מאיר, וכי דריש בפירקא - דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ.

חברותא חולין דף טו עמוד א

אמר רב חנן בר אמי: כי מורי להו רב לתלמידיה, כשהוא פוסק לתלמידיו לכל אחד ביחידות בשאלה זו של המבשל בשבת, מורי להו כרבי מאיר המקל מכולם. וכי דריש בפירקא, כשהוא דורש בפני רבים, דריש כרבי יהודה, שמחמיר מרבי מאיר, משום עמי הארץ, שלא יבוא להקל באיסור שבת.

רש"י מסכת חולין דף טו עמוד א

כי מורי להו רב לתלמידיה - במבשל בשבת הוראה ביחיד מורי להו כרבי מאיר דמיקל.
בפירקא - ביום השבת ברבים.

הגמרא מספרת לנו שרב היה פוסק למעשה כרבי מאיר, אך נזהר מלדרוש כך בציבור.
לכן כתב בעל המאור –

המאור הקטן מסכת שבת דף יז עמוד א

הא דקא פשיט הרי"ף מפלוגתא דרב אחא ורבינא בהמבשל בשבת – ליתא, דלא איפליגו בה רבינא ורב אחא אלא אליבא דרבי יוחנן הסנדלר. והדבר שראוי לסמוך עליו בזה ההיא דגרסינן במסכת חולין בפרק א' רב כי מורה להו לתלמידים מורה להו כרבי מאיר וכי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ זהו יסוד ההלכה לסמוך עליו ולעשות על פיו.

בעל המאור דחה את דברי הריף, מכיוון שאין להסיק מהלכה ממחלוקת רב אחא ורבינא, שהרי הם חלקו מהי דעת רבי יוחנן הסנדלר (ראינו ברשב"א, ובהרחבות ביתר פירוט, איך התמודדו הראשונים עם הטענה הזאת). בעל המאור כתב שלפי המעשה בחולין, הלכה כרבי מאיר, וכך יש לפסוק. וכמותו כתבו פסקו גם בעלי התוספות –

תוספות מסכת חולין דף טו עמוד א

מורי להו כר"מ - משמע שכן הלכה

הרא"ש הביא את דברי ר"י בעל התוספות, אך סיים בדברי הגאונים שפסקו כרבי יהודה משיקול אחר –

רא"ש מסכת חולין פרק א

ר"י פסק דהלכה כר"מ. והביא ראיה מהא דאמר כי מורי רב לתלמידיו מורי להו כר"מ וכי דריש ליה בפירקא דרש כר' יהודה משום עמי הארץ. אלמא כר"מ סבירא ליה, אלא שהיה מחמיר לעם הארץ דלא ליזלו בו באיסור שבת.... והגאונים כתבו דהאידינא דרשינן בפירקא ואורווי מורינן כרבי יהודה, דנפיש עמי הארצות ומזלולי באיסורי.

רב פסק באופן פרטי להקל כדברי רבי מאיר, אבל בפומבי פסק כרבי יהודה, כדי שלא ילמדו לזלזל בקדושת השבת. הגאונים הסכימו עמו, אך טענו שדווקא מסיבה זו יש לפסוק כרבי יהודה – לא בהכרח מחמת שהלכה כמותו, אלא בגלל שיש חשש של זלזול בשבת.
הרמב"ם פסק כרבי יהודה, אך לא ברור אם זה מחמת שלמד כמו הרי"ף, או כמו הגאונים –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה כג

ישראל שעשה מלאכה בשבת אם עבר ועשה בזדון אסור לו ליהנות באותה מלאכה לעולם, ושאר ישראל מותר להם ליהנות בה למוצאי שבת מיד שנאמר "ושמרתם את השבת, כי קדש היא" היא קדש, ואין מעשיה קדש. כיצד ישראל שבשל בשבת במזיד, למוצאי שבת יאכל לאחרים אבל לו לא יאכל עולמית, ואם בשל בשגגה למוצאי שבת יאכל בין הוא בין לאחרים מיד וכן כל כיוצא בזה.

שימו לב שהרמב"ם הרחיב את האיסור. האיסור חל על כל מלאכה שישראל עשה בשבת, ובישול לדעתו הוא רק דוגמא. גם הרמ"א העיר על השולחן ערוך שבישול הוא רק דוגמא. בעניין זה נעסוק עוד בשיעור הבא.
השולחן ערוך פסק גם הוא כרבי יהודה –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח

המבשל בשבת, (או שנתה אחת משאר מלאכות) – במזיד, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.

הגר"א חלק על כך (דברי הגר"א ארוכים ומורכבים. חלקם נמצאים בהרחבות)

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שיח סעיף א

דברי התוס' עיקר להלכה... וא"כ הלכה כר"מ דבשוגג יאכל... ומ"ש הגאונים... דלהכי יש לפסוק כרבי יהודה, משום דנפיש עמי הארץ גבן כו', וכ"כ הרא"ש ספ"ק דחולין, ליתא, דכבר כתבו תוספות בפרק קמא דביצה וש"מ דאנן חשיבי בני תורה... וכ"ש לאחמורי בהוראה דרב מורי כר"מ וכ"ש דסוגיא דפ"כ דשבת כוותיה וכל אמוראי שם וכן עיקר להלכה.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח סעיף קטן ז

גם לאחרים - הנה בגמרא פליגי בענין שוגג ומזיד ר"מ ור' יהודה ודעת השו"ע הוא דעת ר' יהודה שכן הסכימו הרי"ף והרמב"ם והגאונים. והגר"א הסכים בבאורו לשיטת התוספות וסייעתם דפסקו כר' מאיר דבמזיד אסור בין לו בין לאחרים עד מו"ש ובשוגג מותר גם לו מיד. ובמקום הצורך יש לסמוך על זה בבשול בשוגג.

סיכום הסוגיה -

בכתובות (לד) ובחולין (טו) הובאה מחלוקת התנאים בענין איסור אכילת מאכל שהתבשל בשבת. הרי"ף דייק מהסוגיה בכתובות שיש לפסוק כרבי יהודה. בעלי התוספות למדו מכך שרוב היה מורה בפועל להקל כרבי מאיר, שהלכה כמותו. הרא"ש הביא גאונים שכתבו שאמנם הלכה כרבי מאיר, אך בפועל יש להורות כרבי יהודה, כמו שרוב היה דורש ברבים שהלכה כרבי יהודה מפני הארץ, אף לנו לא חסרים עמי הארץ. הרמב"ם והשולחן ערוך פסקו כרבי יהודה. הגר"א פסק כרבי מאיר, ודחה את הטענה שאצלנו רבים עמי הארץ. המשנה ברורה פסק שיש לסמוך על שיטת הגר"א במקום הצורך, כשנעשתה המלאכה בשוגג.

האם יש דין 'בכדי שיעשו' במעשה ישראל?

חידושי הרמב"ן מסכת חולין דף טו עמוד א

וכל מאי דאמרין במוצאי שבת מותר, 'בכדי שיעשו' קאמרין... ולא בעינן 'בכדי שיעשו' אלא במחלל את השבת או בשוגג או במזיד... ולא אמרו 'בכדי שיעשו' אלא במחלל שבת שלא יהנה במעשיו הרעים אף על פי שהוא שוגג, וזהו דעת רש"י וכן דעת בעל הלכות ז"ל. ויש מן הגאונים האחרונים שהם חולקין בזה ואומרים שלא הוזכר 'בכדי שיעשו' במעשה שבת דישאל עצמו אלא במלאכת גוי, ... והטעם בכל זה משום דקיל ליה וגזרינן, אבל במבשל ממש בשוגג או במזיד לאחרים אין אוסרין עליו אלא יומו.

הדין של המתנה 'בכדי שיעשו' (כלומר שהיתר ההנאה הוא רק משיעבור הזמן במוצאי שבת בו המלאכה הייתה יכולה להיעשות) הובא בהקשר של מעשה נכרי. הרמב"ן הביא מחלוקת רש"י ובה"ג כנגד שאר הראשונים, בשאלה האם גם במעשה ישראל יש להתמין 'בכדי שיעשו'. לפי רש"י והבה"ג, מטרת האיסור היא למנוע הנאה מחילול השבת. לכן יש לאסור ההנאה עד 'בכדי שיעשו'.

[כפי שראינו בשיעור השני עמוד 2, רש"י הסביר שאיסור הנאה 'בכדי שיעשו' הוא גזירה שלא ליהנות ממעשה שבת. אם אכן מדובר על גזירה רחבה, מובן למה רש"י סובר שהמתנת 'בכדי שיעשו' יחול גם על מעשה ישראל (אך עיינובהרחבות שם, שהדברים אינם לגמרי פשוטים)]

לפי ראשונים רבים אחרים, הגזירה שלא ליהנות עד כדי שיעשו נגזרה רק על מעשה נכרי, מכיוון שאמירה לנכרי לא נראית לאנשים חמורה במיוחד. מתוך כך שהאיסור נראה קל יותר בעיניהם צריך להחמיר יותר שלא ליהנות מתוצאות האיסור, כדי שלא יהיה מניע לעבור על איסור אמירה לנכרי. לעומת זאת, לא חששו שאדם יצווה לישראל לחלל שבת.

❖ **הרחבות - האם גם במעשה שבת של ישראל יש דין של 'בכדי שיעשו'? והאם יש בהלכה זו יוצאי דופן?**

כפי שלמדנו, מוכח מלשון הרמב"ם והשו"ע שהם פסקו נגד רש"י והבה"ג -

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה כג

ישראל שעשה מלאכה בשבת... ושאר ישראל מותר להם ליהנות בה למוצאי שבת מיד

לדעתם ההסבר הוא כאפשרות השניה שכתב הרמב"ן, שדווקא מחמת שאמירה לנכרי קלה יותר בעיני אנשים, חז"ל החמירו בה יותר (כאמור, ישנם מצבים יוצאי דופן שהובאו בהרחבות). לתבונה זו יש השלכות רבות. נעיין בשתי נפקא מינות -

א. איסור הנאה ממעשה שבת באיסורי דרבנן

הלבוש הציע פשרה בין השיטות (כך ביאר האליה רבה, סימן שיח ס"ק ד את דבריו) -

לבוש אורח חיים סימן שיח סעיף א

... ולמוצאי שבת מותר לאחרים מיד, ואין צריכין להתמין 'בכדי שיעשו', דלא אמרו 'בכדי שיעשו' אלא בדבר שהוא נעשה באיסור דרבנן, וגזרו 'בכדי שיעשו' לעשות חיזוק לדבריהם שמא יבאו לעבור על דבריהם וירוויחו לאכלו מיד

במוצאי שבת אף אם יאסרו להם ביום השבת, אבל על ידי גזירת המתנת 'בכדי שיעשו' לא יבואו לעבור על דבריהם בשבת שלא ירויחו בכך כלום, וימתינו גם לעשותו עד מוצאי שבת. אבל באיסור שהוא דאורייתא לא שייך למיגזר במוצאי שבת 'בכדי שיעשו', דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, וליכא למיחש אי שרית ליה מיד אתי לבשולי להדיא, לפיכך במזיד מותר לאחרים במוצאי שבת מיד, ובשווג אסרו בו ביום בין לו בין לאחרים, ולמוצאי שבת מיד מותר גם לו גם לאחרים, דליכא למיגזר מידי.

הלבוש כתב שאם העיקרון הוא שצריך להחמיר (שימתינו 'בכדי שיעשו') רק כשהאיסור קל יותר, הרי שצריך להחמיר בכל מקרה בו מדובר באיסור דרבנן! הפוסקים לא קבלו את דבריו -

פרי מגדים משבצות זהב על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח סעיף קטן א

ולא משמע כן מפוסקים.

ואדרבה, הגר"א טען להיפך -

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שיח סעיף א

...רבי יהודה לא פליג אלא בדאורייתא ... ואם כן, מה שכתב "או שעשה" היינו בדאורייתא, אבל בדרבנן – כרבי מאיר. וזהו אף לשיטת השולחן ערוך, כנ"ל. אבל לפי מה שנתבאר לעיל, לא קניס רבי מאיר כלל, לא בדאורייתא ולא בדרבנן.

הלבוש הבין שהיות המלאכה איסור דרבנן היא עילה להחמיר. הגר"א הסביר להיפך. רבי יהודה רק החמיר יותר מרבי מאיר בחילול שבת דאורייתא, אך במלאכות דרבנן הוא לא החמיר. כפי שראינו לעיל, הגר"א עצמו פסק כרבי מאיר, כך שלשיטתו להלכה אין נפקא מינה מהבחנה זו. אך הוא סיים את דבריו באמירה שגם אם לא נקבל את דבריו לפסוק כרבי מאיר, כשמדובר במלאכה דרבנן נכון לעשות כדבריו. ובביאור הלכה (סימן שיח סעיף א ד"ה "המבשל") ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה תש"ע פרק א סעיף ו, וסעיף קטן קסז) פסקו כדברי הגר"א.

ב. 'בכדי שיעשו' על חילול שבת של מומר

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכה ס"ק כב

... עכו"ם – כדי שיעשו. ולא דמי לסימן שי"ח סעיף א [הסעיף בו אנו עסוקים] דאין צריך כדי שיעשו, התם לא ישמע לו, ולא שכיח, מה שאין כן חרש שוטה וקטן שכיח וישמע לו. והוא הדין מומר לעכו"ם כדי שיעשו מהאי טעמא. ולי העני מסופק, דשמא אמירה לעכו"ם קיל ליה, שבות, מה שאין כן אמירה למומר לפני עור לא תתן מכשול [ויקרא יט, יד] חמיר ליה.

כאמור, הסוברים שאין צורך להמתין 'בכדי שיעשו' הוא מכיוון שאין חשש שיאמרו לישראל לחלל שבת. ממילא הסיק הפרי מגדים שאם מדובר במי שעשוי להישמע ולחלל שבת, לדוגמא – קטנים, או מומרים לחילול שבת – יש להמתין.

אך הפרי מגדים נשאר בספק, מכיוון שהחשש ביחס לאמירה לנכרי הוא עדיין חשש גדול יותר. ישראל יודע שלנכרי אין איסור לעשות מלאכה בשבת, ולכן יש חשש גדול יותר שהוא יבקש ממנו לעשות את המלאכה. אך מי שמבקש מישראל לחלל שבת עובר על "לפני עיוור לא תתן מכשול", גם אם מדובר במי שרגיל לחלל שבת. אם כן יש פחות חשש שיבקש מישראל גם כזה, לחלל שבת עבורו.

המנחת שלמה עסק בהצטרפות לנסיעה של אוטובוס, שנהג שאינו שומר שבת התחיל את נסיעתו באוטובוס בשבת, והגיע לתחנה של ישראל שומר מצוות במוצאי שבת (אנו נעסוק בצדדים נוספים של שאלה זו בשיעור הבא) -

שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן ס

הפרי מגדים בסימן שכי"ה באשל אברהם ס"ק כ"ב כתב דבישראל מומר צריכים להמתין בכדי שיעשה, ולפי זה גם במחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כמומר. אך אפשר דאף שמחלל שבת ישמע לנו, מכל מקום מי שהוא שומר שבת לא יאמר לישראל אחר לחלל שבת עבורו כדי שיוכל להקדים הנאתו למוצאי שבת - אפילו למי שבלאו הכי הוא מחלל שבת בפרהסיא - וכיון שכן אפשר דרק במומר ממש הוא דאסור, ולא במחלל שבת, אף בכל המלאכות שדינו כעכו"ם. ברם לענין נסיעה מיד במוצאי שבת שהוא מילי דפרהסיא וזלזול בקדושת שבת נכון להחמיר אבל בשעת הדחק אפשר שפיר להקל כן נלענ"ד.

מי שהמלאכה נעשתה עבורו, והיחס למלאכת מחללי שבתות

❖ הרחבות – שורשי גדרי האיסור על העושה ועל מי שהמלאכה נעשתה עבורו¹

בגזירת הנאה ממעשה שבת של נכרי גזרו חכמים איסור הנאה על מי שהמלאכה נעשתה עבורו (כמובן שאין יכולת ואין טעם לגזור איסור על הנכרי עצמו!). הברייתא העוסקת בישראל שבישל מבחינה בין המבשל עבור עצמו לבין מי שמבשל ל"אחרים". האם גם אדם שהמלאכה נעשתה עבורו מוגדר כ"אחרים" לעניין זה?

מגן אברהם סימן שיח סעיף קטן ב

נ"ל דלמי שנתבשל בשבילו הוי ג"כ דינו כמו הוא עצמו ... ומיהו ... משמע דוקא התם חיישינן שיאמר לעכו"ם לבטלו, אבל הכא הא בלאו הכי צריך להמתין בכדי שיעשה כשבשלו עכו"ם, ולישראל לא חיישינן, דאין אדם חוטא ולא לו.

בתחומים אחרים בהלכה אוסרים את התוצר של האיסור לא רק על העושה, אלא גם על מי שהמלאכה נעשתה עבורו. המגן אברהם נוטה לומר שדין זה יהיה תקף גם כאן – תוצר המלאכה ייאסר לא רק על העושה, אלא על מי שהמלאכה נעשתה עבורו.

בפסקה הקודמת הובאו דברי הרמב"ן שהציג את מחלוקת הראשונים האם 'בכדי שיעשו' נאמר רק על מלאכה שעשה נכרי בשבת, או גם על מעשה שבת של ישראל. סברת החילוק התבארה, שדווקא בנכרי גזרו, מפני שיש חשש שבפעם הבאה יצווה ישראל את הנכרי לעשות. סברא זו נאמרה שם בכדי להסביר למה יש להמתין 'בכדי שיעשו' כשנכרי עושה מלאכה, ולא כשישראל עושה מלאכה.

כאן המגן אברהם הכריע שהחילוק הזה נכון גם ביחס למי שהמלאכה נעשתה עבורו. אם מותר לישראל ליהנות ממלאכה שעשה נכרי בשבת, בשבת הבאה הוא עלול לבקש ממנו לעשותה. אך אם ישראל חילל שבת, אין חשש שבשבת הבאה יבקשו ממנו לחלל שבת שנית.

הכתב סופר התמודד עם מצב בו החשש הזה אכן היה שייך -

שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן נ

ע"ד אשר לקול קן קולמסו תצילנה שתי אזני כי פונדק ישראל מבשל בכל שבת ושבת עבור אוכלי שולחנו כמו בחול... מה שכתב המגן אברהם סימן שי"ח ס"ק ב' דלמי שנתבשל בשבילו דינו כמו הוא עצמו ... ונכנס ספק בלבו אם תליא במזיד המבשל או תליא במזיד ורצון מי שנתבשל בשבילו, לפע"ד פשוט ... במבשל בשבת בשביל אחר בידיעתו ורצונו של מי שנתבשל בשבילו תליא מלתא דאיסורא. וכל זה לפי מה שכתב המגן אברהם תחילה, אבל למסקנת המגן אברהם דלמי שנתבשל בשבילו מותר לפמ"ש ... הטעם ... לישראל לא חיישינן שיצוה, שלא ישמע לו... במבשל בשבת בוודאי לא חיישינן, דאפילו לעשות איסור דרבנן בשבת לא ישמע לו. נקטו האחרונים עיקר כמו שכתב המגן אברהם בסוף דבריו...

הכתב סופר ציין שהפוסקים נטו לפסוק כדבריו האחרונים של המגן אברהם, ולכן אין להתייחס למי שנעשה עבורו כאילו הוא עצמו עשה, לעניין מעשה שבת. אך הכתב סופר חילק -

ולפום רהיטא נראה לי - היכא דמבשל שוגג אומר מותר, ומי שנתבשל בשבילו מזיד - אסור לזה שנתבשל בשבילו, כמו אם מבשל עצמו מזיד ומבשל לעצמו, כיון שהמבשל שוגג יש לחוש שיצוה לו פעם אחר שיבשל בשבילו, והמבשל שוגג ואומר מותר יעמוד בשגגתו פעם אחרת... ולא ברירא לי.

כאשר נכרי עושה מלאכה בשבת עבור ישראל, מתייחסים אל מי שהמלאכה נעשתה עבורו בחומרה, מכיוון שיש חשש שבעתיד יצווה את הנכרי שיעשה את המלאכה עבורו. לעומת זאת, כאשר ישראל עשה מלאכה בשבת, הכרעת הפוסקים היא שלא מתייחסים למי שהמלאכה נעשתה עבורו כעושה עצמו, מכיוון שאין חשש שיצווה ישראל לעתיד. הכתב סופר העלה את השאלה - אך אם יש ישראל שרגיל לחלל שבתות, לכאורה החשש שהיה לנו על מלאכת שבת של נכרי יהיה תקף גם על מלאכות שעשה ישראל שמתיר לעצמו לחלל שבת!

אמנם גם הכתב סופר סיכם שהאיסור בזה לא ברור לו.

אבל זה נראה לי פשוט דדוקא במי שמבשל במקרה בשביל אחר גם שהוא לדעתו ורצונו לא חיישינן שמא יצוה לאחר, דלא ישמע לו ולא שכיח, וכ"כ האי לא קנסו. אבל בנדון שלנו שמבשל הפונדק בקביעות מידי שבת בשבתו לאחרים דמקפידין לאכול מבושל בן יומו וזה פרנסתו של פונדק זה תמיד בחול ובשבת בוודאי קנסא קנסו רבנן לאלו שנתבשל בשבילם כמו להמבשל עצמו.

¹ הרחבה זו תתן את הרקע לדיון, ולאור הרקע גם תבאר גם את דברי הפוסקים המובאים כאן ביתר הרחבה.

הכתב סופר התלבט האם יש לאסור מעשה שבת על מי שהמלאכה נעשתה עבורו כעושה עצמו, כאשר העושה הוא ישראל מחלל שבתות. בזה. ההתלבטות היא אם יש לחשוש שיצווה את מחלל השבתות שיחלל שבת עבורו. אך אם רואים שאנשים נהנים מחילול השבת, כבר אין מקום להתלבט. בזה הוא מכריע שבדאי יש לאסור על מי שנעשה עבורו כמחלל עצמו.

ועוד אני אומר, אפילו אחרים שלא נתבשל לדעתם ורצונם, או אפילו לאלו שלא נתבשל בשבילם כלל אסור להם לאכול מאותו התבשיל שנתבשל בשבת כדי להאכיל לאחרים כדי להרויח בו.... פשוט.... דאסור למכור לאחרים, דהא סוף מעשה – תחילת מחשבתו היה למכור לאחרים, ומשום הכי מבשל – כדי למכור לאחרים לפי זה אסור לאחרים לקנות ממנו משום לפני עיוור

לסיכום דברי הכתב סופר –

אמנם הכרענו כמו שכתב המגן אברהם בסוף דבריו, שכאשר מדובר במעשה שבת של ישראל אין לאסור על מי שנעשה עבורו כמו שאוסרים על העושה עצמו, מכיוון שאין חשש שיבקשו ממנו לעשות את המלאכה בשבת אחרת. ואפילו כאשר יש אדם שפרק מעצמו את קדושת השבת, מסתבר שישראלים יראי שמיים לא יבקשו ממנו לחלל שבת עבורם, ולכן אין לחשוש לזה. לכן הוא מסיק שאין לאסור את המלאכה עליהם כמו שנאסרה למחלל עצמו. אך אם יש אדם שבאופן קבוע מחלל שבת עבור אחרים, במצב זה לא מדובר רק בחשש – אנו יודעים שהוא מחלל שבת עבור אחרים. לכן ברור שנאסור על הנעשה עבורו כעושה עצמו. הכתב סופר סיים ואמר שאם המלאכה נעשתה באופן מסחרי, ומיועדת לכל קונה, גם אם לא נגדיר את הקונים כ"מי שהמלאכה נעשתה עבורו", ההנאה מהאיסור תהיה במכירה. אם כן, אסור למכור למכור את הסחורה, והקונה ממנו עובר על "לפני עיוור".

ילקוט יוסף שבת ג סימן שיח סעיף א אות ו

חילוני מומר לחלל שבת בפרהסיא, שעבר ועשה מלאכה האסורה מן התורה בשבת לצורך אחרים, במזיד, אם עשה כן באופן ארעי [ולא בקביעות בכל שבת], מותר לאחרים ליהנות ממלאכתו במוצאי-שבת מיד, ואין צריך להמתין 'בכדי שיעשו' אבל אם עושה כן באופן קבוע, כגון בעל מסעדה או בית מלון המבשל בקביעות לצורך אחרים בשבת במזיד, אסור גם לאחרים ליהנות מאותו תבשיל לעולם, אף אם לא ציוה אותו לבשל בשבילו בשבת. דכיון שהוא עושה כן במזיד בקביעות, יש לאסור בזה כמו למבשל עצמו.

❖ הרחבות – הנאה ממעשה שבת של ישראל שנעשה בפרהסיא

איסור שפוסקים אחרים מתירים

הלכות שבת הן רבות, ומשפיעות על באופן משמעותי על ההתנהלות שלנו בשבת. כדרכה של תורה, בכל פרט הלכתי יש שיטות שונות. כדרכו של עם ישראל, לכל עדה יש את הפוסקים שלה, ובכל עדה יש גם תני-זרמים שקבלו על עצמם פוסקים שונים. לכאורה ההלכות שלמדנו על הנאה ממעשה שבת ימנעו את היכולת של אדם להתארח אצל חברו שאינו נוהג בהלכות שבת כמותו, או מחמיר ממנו בכל דין! הכיצד? אם הפוסק של המתארח מחמיר בדין מסוים, והפוסק של המארח מקל באותו הדין, והמארח ינהג על פי שיטתו בשביל המתארח. אם כן מבחינת המתארח המארח עשה איסור עבורו, איסור שהמארח לא היה נמנע מלעשותו שנית. כפי שראינו יש יותר מקום להחמיר במעשה ישראל כאשר העושה עשוי לבצע את המלאכה פעם נוספת לכתחילה!

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שיח ס"ק י

וכל שיש ספק פלוגתא אם הוה בישול או לאו, בזה ספק דרבנן לקולא.

הפרי מגדים קבע כאן עיקרון מאוד חשוב. בדין שיש לגביו מחלוקת, גם אם אנחנו פוסקים כשיטה מסוימת, אין זה אומר שהשיטות האחרות נמחקו. השיטות המתירות מטילות ספק אם חייבים להחמיר. אמנם ספק זה לא מצדיק לפסוק לקולא בכל מחלוקת, אך הוא מספיק כדי להטיל בספק את איסור ההנאה ממעשה שבת של ישראל שעשה כשיטות המקלות, מכיוון שאיסור ההנאה ממעשיו הוא דרבנן בלבד. הפסיקה הזאת חשובה לאין ערוך. לולא פסיקה זו, אדם מעדה אחת לא היה יכול להתארח או ליהנות ממעשי חברו בן העדה האחרת. כאן נקבע כלל גדול – אם האיסור לא מוסכם, מותר ליהנות מהמלאכה שנעשתה.

המגן אברהם הציע דבר דומה לגבי המחלוקת האם מותר להטביל כלים לשימוש בשבת -

מגן אברהם סימן שכג ס"ק יא

ואם עבר והטביל כלים לא ישתמש בהם ... ואפשר דיש להקל בדיעבד מאחר דיש מתירין לכתחלה.

עולה כאן עיקרון דומה – מכיוון שיש מתירים לכתחילה, אמנם אנו אוסרים, אך אין לראות במעשה זה מעשה שבת האסור בשימוש.

ברם הדברים אינם פשוטים –

חלקו הראשונים אם מותר לערות ישירות מכלי ראשון על אוכל בשבת. להלכה אנו נוקטים שאסור. כתב על כך המגן אברהם –

מגן אברהם סימן שיח ס"ק לב

ואם עירה אזי הקליפה אסורה דנתבשלה בשבת.

משנה ברורה סימן שיח

כל שיש ספק פלוגתא בזה אי הוי בכלל בישול או לאו או בשאר מלאכות כהאי גוונא, אין לאסור בדיעבד, דכל האיסור הזה הוא רק מדרבנן, שקנסוהו וספיקא דרבנן לקולא. ועיין במג"א סקל"ב וצע"ק.

המשנה ברורה קיבל את דברי הפרי מגדים, אך תמה על המגן אברהם בס"ק ל"ב, למה שהעירוי אסור חלק ממה שעירו עליו, הרי יש פוסקים שמותר לערות לכתחילה?
לכאורה הכיוון לתשובה מובא בפרי מגדים במקום אחר (ההלכה שם מעט מורכבת, ולכן לא ניכנס לפרטי הדין, אלא רק נדלה את העיקרון שכתב שם הפרי מגדים) –

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רנד

... מכל מקום זה לכתחלה, ודיעבד כדאין הנך רבוותא לסמוך עליהו (דוגמא מה שכתוב בברכות ט, א כדאי הוא רבי שמעון לסמוך בשעת הדחק), וכללא הוא. ומכל מקום המורה צריך לעיין בזה מי הם החולקים

כלומר, אמנם אמרנו שגם אם אנחנו מחמירים, כדאים הם החולקים לסמוך עליהם להקל בעניין ההנאה ממעשה שבת. אבל עולה מדבריו שלא כל המחלוקות שוות. רק כאשר הדעות האחרות מקובלות דין, אפשר לסמוך עליהן לעניין ההנאה בדיעבד ממעשה שבת.

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תש"ע) פרק א סעיף ד

העושה בשבת מלאכה שאיסורה נתון במחלוקת, הגם שלפי ההלכה יש להחמיר, ובפרט כאשר זה נוגע לאיסור תורה, מכל מקום בדיעבד אין לאסור ליהנות ממנה אף בשבת עצמה.

ילקוט יוסף שבת חלק ג – הנאה ממעשה שבת סעיף מד

כל דבר השנוי במחלוקת הפוסקים אם מותר לעשותו בשבת או אסור, אף אם ההלכה נפסקה בשלחן ערוך לאסור, בדיעבד שעבר ועשה כן אפילו במזיד, מותר ליהנות מדבר זה בשבת, ואין לאסור משום הנאה ממעשה שבת.

הפוסקים יישמו את העיקרון הזה במקומות רבים. נביא כמה דוגמאות -

ביאור הלכה סימן רסא

והנה עצם זמן בין השמשות ידוע שיש דעות בין הפוסקים ועי' לקמן בס"ב ובמש"כ שם בשם האחרונים איך שיש לנהוג למעשה ליהנה להדליק קודם שקיעת החמה דאלי"ה לכמה פוסקים הוא ספיקא דאורייתא אך בדיעבד אם עבר והדליק או שעשה שאר מלאכה אחר השקיעה בזמן דאיכא דעות בין הפוסקים (שעדיין לא נכנסה שבת) יש להקל בדיעבד ליהנות ממנה ודומיא שכתב המ"א בסימן שכ"ג ס"ק י"א לענין הטבלת כלים חדשים דאם עבר והטביל דמותר להשתמש בתוכה הואיל ויש מתירין לכתחלה.

הביאור הלכה יישם את הכלל של הפרי מגדים בנושא המחלוקת הגדולה בעניין הגדרת זמן בין השמשות. אמנם הוא פסק צריך להפסיק לעשות מלאכה לפי זמן השקיעה המוקדם בשיטות, מכיוון שאחרי זמן זה יש ספק דאורייתא שמא כבר נכנסה השבת. אך גם אם המלאכה נעשתה באיסור דאורייתא, ההנאה ממנה היא איסור דרבנן. וכאן לא ברור אם המלאכה נעשתה באיסור. על כן יש ספק דרבנן אם מותר ליהנות מהמלאכה, ובזה מקלים.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן קיט ד"ה ה' בדבר

בדבר ... שפתח קען /קופסא/ ... אם פתח ישראל שסובר ע"פ הוראת חכם להיתר אם מותר לאחד שסובר שאסור לפתוח ע"פ הוראת חכם אחר – יש להסתפק, דכיון שנעשה בהיתר, אין זה בכלל איסור מעשה שבת, ובפרט באיסור דרבנן. ויש להקל כדי שלא יתדמה כחולק עליהם.

מלשונו של הרב פיינשטיין נראה שהוא העדיף לא לסמוך על כך.

והיישום החשוב ביותר – בן עדת אשכנז הנוהג כרמ"א המתארח אצל בן עדת תימן הנוהג כרמב"ם –

פניני הלכה הלכות שבת עמוד 137

מאחר שהמארח נוהג על פי פוסק מוסמך כרמב"ם, מותר לכל יהודי לאכול מתבשילו. שכלל הוא בהלכות שבת, שבכל עת שעל פי דעה אחת לא נעשה במאכל איסור בישול, מותר לכולם לאכול מאותו התבשיל

רבנות- סימן שי"ח סעיף א

סיכום

הסוגיה המרכזית

בכתובות (לד) ובחולין (טו) הובאה מחלוקת התנאים בעניין איסור אכילת מאכל שהתבשל בשבת. הריף דייק מהסוגיה בכתובות שיש לפסוק כרבי יהודה. בעלי התוספות למדו מכך שרב היה מורה בפועל להקל כרבי מאיר, שהלכה כמותו. הרא"ש הביא גאונים שכתבו שאמנם הלכה כרבי מאיר, אך בפועל יש להורות כרבי יהודה, כמו שרב היה דורש ברבים שהלכה כרבי יהודה מפני עמי הארץ, אף לנו לא חסרים עמי הארץ. הרמב"ם והשולחן ערוך פסקו כרבי יהודה. הגר"א פסק כרבי מאיר, ודחה את הטענה שאצלנו רבים עמי הארץ. המשנה ברורה כתב שיש לסמוך על שיטת הגר"א במקום הצורך כשנעשתה המלאכה בשוגג.

'בכדי שיעשו'

הראשונים חלקו אם ההמתנה בכדי שיעשו נגזרה רק על מלאכה שעשה נכרי, או גם על ישראל. להלכה (ברוב המקרים) נפסק שהמתנה בכדי שיעשו היא רק במלאכה שעשה נכרי, לא ישראל. סברת המקלים היא שיש חשש שיאמר לנכרי לעשות מלאכה עבורו בשבת, אך אין חשש שכזה במלאכת ישראל.

שתי נפקא מינות הוצעו לסברא זו –

א. מעשה שבת באיסור דרבנן

הלבוש הציע שגם למאן דאמר שאין דין של "בכדי שיעשו" במלאכה שעשה ישראל, אם ישראל עשה איסור דרבנן – יש דין של "בכדי שיעשו", מכיוון שאיסורי דרבנן פחות חמורים, צריך להחמיר בהם יותר.

הפרי מגדים דחה את דבריו, והגר"א פסק להיפך – שגם רבי יהודה חלק על רבי מאיר רק לעניין מלאכות דאורייתא, לא מלאכות דרבנן. במלאכות דרבנן אפשר לסמוך להקל כדעת רבי מאיר. בביאור הלכה ובשש"כ פסקו כדברי הגר"א.

ב. מומר

הפרי מגדים הציע שמכיוון שמומר בוחר לחלל שבת, דינו כנכרי, שיש לחשוש שבפעמים הבאות יעשה מלאכה עבור ישראל. אך לבסוף נטה להקל, מכיוון שישראל שנעשה עבורו הוא שומר שבת, הוא לא יאמר לאדם אחר לחלל שבת עבורו, שיש בזה איסור דאורייתא של "לפני עיוור לא תתן מכשול". והגרש"ז נטה להקל (והחמיר במקום שהנאה מהאיסור היא פומבית).

מי שהמלאכה נעשתה עבורו

הגמרא הבחינה בין ההנאה של העושה עצמו לבין ההנאה של "אחרים". במלאכה שעשה נכרי עלתה הבחנה בין מי שהמלאכה נעשתה עבורו לבין אחרים. האם לעניין מעשה שבת של ישראל אין הבחנה בין מי שהמלאכה נעשתה עבורו ומי שלא?

המגן אברהם הסביר שהבחנה זו נכונה ביחס למלאכה שעשה נכרי מפני שיש חשש שיאמר לנכרי לעשות את המלאכה עבורו. אבל כאשר מדובר על מלאכה שעשה ישראל, אין חשש שיאמר לישראל לעשות מלאכה עבורו, ולכן אין הבחנה הלכתית בין מי שהמלאכה נעשתה עבורו לבין אנשים אחרים.

הכתב סופר המשיך וכתב שפסיקתו של המגן אברהם, שאין חשש שיאמר לישראל לעשות מלאכה עבורו, נכונה אפילו כאשר מדובר באדם שפרק מעצמו את נעם עול קדושת השבת. מסתבר שישראלים יראי שמיים לא יבקשו מאדם אחר מישראל לחלל שבת עבורם. לכן אין לחשוש לזה, ואין לאסור את תוצאת המלאכה עליהם כמו שנאסרה למחלל עצמו. אך אם יש אדם שבאופן קבוע מחלל שבת עבור אחרים, במצב זה אין מדובר בחשש, מדובר שיש ודאות שהוא מחלל שבת עבור אחרים. לכן במצב זה ברור שנאסור על מי שנעשה עבורו כמו שאסור לעושה עצמו. הכתב סופר סיים ופסק שאם המלאכה נעשתה באופן מסחרי, מטרת המלאכה היא למכור. ההנאה שתאסר היא הנאת הרווח מהמלאכה, ולכן אסור לו למכור, ולקונים אסור לקנות משום "לפני עיוור". (גם אם לא נגדיר את הקונים כ"מי שהמלאכה נעשתה עבורו"). דבריו הובאו להלכה ב"ילקוט יוסף" ובעוד פוסקים.

איסור שפוסקים אחרים מתירים

הפרי מגדים פסק שכל דבר שיש עליו מחלוקת, גם אם להלכה מקובל לאסור, לעניין מעשה שבת זה נחשב כספק דרבנן (אם איסור דרבנן של מעשה שבת חל במקרה המסוים הזה), וספק דרבנן לקולא. המגן אברהם פסק מעין זה לעניין המחלוקת האם מותר להטביל כלים בשבת, שלכתחילה פוסקים לאסור, אך אם משהו עבר והטביל – מותר להשתמש בכלי הטבול. ברם בעניין של עירוי מכלי ראשון המגן אברהם פסק שהאוכל ייאסר, למרות שיש ראשונים שאומרים שאין איסור בעירוי כלי ראשון בשבת!
מהפרי מגדים עלה שהדברים תלויים במחלוקת. לכן צריך מורה הוראה שיודע האם מדובר במחלוקת בה יש לסמוך על המתירים או לא.
הדברים הובאו להלכה בשש"כ ובילקוט יוסף.